

ČESKÝ JAZYK

Přehled učiva
pro 5. ročník
základní školy

Nakladatelství Fraus

Spisovná a nespisovná podoba českého jazyka

Spisovnou podobou češtiny se dorozumíme ve všech situacích v celé České republice, např. slovo *gymnázium*, tvary *děkuji*, *bílý* (stůl). Některá slova nebo tvary této podoby jsou spisovné pouze v mluvené podobě, jde proto o **spisovnou hovorovou** češtinu, např. tvar *děkuju*, *děkujou*.

Nespisovná slova nebo nespisovné tvary slov se objevují v komunikaci s kamarády a blízkými lidmi, např. slova *gymp*, *díkes*, tvar *bílej* (stůl).

Spisovné knižní tvary se už běžně neužívají, např. infinitiv se zakončením **-ti**, (např. *ty to budeš platiti*).

Slang [sleng] je nespisovná forma jazyka společná zájmovým nebo profesním skupinám lidí, např. slang studentský (*matika*, *kule*), sportovní (*gólman*) apod.

Slovotvorba

Mnohá slova vznikají z jiných slov, např. *hodiny* → *hodinář* → *hodinářův*; *zima* → *zimní*. Tvořením slov se zabývá slovotvorba.

Slovo základové je slovo, ze kterého bylo utvořeno jiné slovo. Např. *hodiny* je slovo základové pro slovo *hodinář*, *hodinář* je slovo základové pro slovo *hodinářův*. Slovo, které není odvozené z jiného slova, je tzv. slovo **prvotní** (značkové), např. *zima*, *hodina*.

Část slova, kterou má základové slovo shodnou se slovem odvozeným, se nazývá **slovotvorný základ**, část, kterou se slova liší, je **slovotvorný prostředek** (často předpona nebo přípona). Např. jahod = slovotvorný základ, *-ový* = slovotvorný prostředek.

Určení základového slova, slovotvorného základu a slovotvorného prostředku nazýváme **slovotvorný rozbor**. Např. lékařský – základové slovo *lékař*.

Pozn.: Určení kořene, předpon, přípon, popř. koncovky je **rozbor stavby slova**; např. *lék-ařsk-ý*.

Slova přejatá se do češtiny dostávají z jiných jazyků tzv. přejímáním. Cizí slova se od slov českých často odlišují pravopisem (např. *kilometr*, *puzzle*), ale i tvary. Některá přejatá slova se vůbec neskloňují (např. *filé*).

Psaní skupiny mě, mně

Skupinu **mě** píšeme:

- a) v základu slova, např. **měsíc**, **vyměnit**;
- b) tam, kde v příbuzném slově nebo jiném tvaru téhož slova píšeme **-m-**, např. **soukromý – soukromě**, **umí – uměl**, **tma – zatmění**;
- c) zpravidla v koncovkách podstatných jmen, např. **v domě**, **u země**.

Slovo **tamější** (zvyky) je utvořeno od příslovce **tam**, proto v něm píšeme **mě**.

Tam, kde je součástí stavby slova souhláska **n/ň**, píšeme **mně**. Obvykle je to:

- a) u některých příslovcí, např. **temně** (temný), **jemně** (jemný);
- b) u některých sloves a slov od nich odvozených, např. **zapomněl** (zapomenout), **domněnka** (domnívat se), **pomněnka** (vzpomeň si).

Pravopis předpon a přípon

V předponách **nad-**, **pod-**, **před-**, **od-** píšeme vždy **d** (např. **nadpis**, **podpora**, **předtucha**, **odpustit**). V předponách **bez-**, **roz-**, **vz-** píšeme vždy **z** (např. **bezpečí**, **rozbalit**, **vzplanout**).

Pokud se ve slově setkají dvě stejné souhlásky na styku předpony a kořene (např. **rozzářený**) nebo kořene a přípony (např. **denní**), dochází ke **zdvojení souhlásek**.

Dvě stejné souhlásky vyslovujeme obvykle jako jednu, např. **rozzlobený** [rozlobený], **ranní** [raňí]. V některých případech dvě stejné souhlásky vyslovujeme naopak odděleně:

- a) chceme-li odlišit význam slova od slova s jedinou souhláskou, např. **nejjasnější – nejvíce jasný**, **nejjasnější – ještě více nejasný**;
- b) uvnitř slov složených, např. **půllitr**.

Ke zdvojení souhlásek dochází také v některých tvarech slov, např. **v peccé**, **nezlomme to**.

Ke **zdvojení souhlásek** dochází i v dalších případech. Pokud je kořen podstatného jména zakončený souhláskou **-n**, píšeme v přídavných jménech tvořených příponou **-ný**, **-ní** dvě **-nn-**, např. **jmenný** (kořen jmen-), **denní** (kořen den-). **Obě -nn-** zůstávají i ve slovech odvozených, např. **povinně**.

ALE: Přídavná jména utvořená od **názevů zvířat** mají koncovku **-í**. Je-li kořen zakončen na **-n**, píšeme (jedno) **-n-**, např. **sloní**, **jelení**.

Ve slovech s příponami **-ík**, **-ice**, **-ina** je jedno **-n-**, např. **deník**, **vinice**, **cenina**.

Pamatujeme si: **ranní** rozcvička (probíhá ráno), **raná** zelenina (sklízí se časně).

Na hranici předpony, přípony a kořene slova se někdy objevují **souhláskové skupiny**, které jinak vyslovujeme, než píšeme. Důležitá jsou vždy ostatní slova, která nám napoví pravopis. Souhláskové skupiny **-ts-**, **-ds-** vyslovujeme [c], např. **dětský** [decký], **lidský** [lický], skupiny **-tš-**, **-dš-** vyslovujeme [č], např. **většina** [vječina], **řidší** [řičí].

Spisovná je i výslovnost plná, tj. [dětský, litský, většina, potšífka].

Předponu s- píšeme ve slovech s významem:

- a) (spojovat) **dohromady**, např. **spřátelit se**, **slepit**, **sběr**,
- b) (pohyb) **shora dolů** nebo **z povrchu pryč**, např. **spadnout**, **smazat**, **seskok**.

Psaní některých slov si musíme **pamatovat**, např. *strávit (strava), skončit, sdělit, spotřebovat, shořet, shnít, stěžovat si, schválit, spáchat*.

Předponu z- píšeme ve slovech s významem:

změny stavu, např. *zhubnout, zkrásnět, zčervenat*.

V některých případech si psaní musíme **pamatovat**, např. *zpívat (zpěv), ztratit, zcuchat, zklamat, zkoušet (zkouška), způsob, zpověď*.

Předponou **s-** a **z-** někdy rozlišujeme význam slov, např.:

<i>stěžovat si (podávat stížnost)</i>	<i>ztěžovat (dělat těžším, komplikovat)</i>
<i>správa (řízení, např. majetku, domu)</i>	<i>zpráva (informace, např. ze sportu)</i>
<i>svolat (přivolat, sezvát dohromady)</i>	<i>zvolat (zavolat, např. „Auu!“)</i>
<i>shlédnout (z výšky, shora)</i>	<i>zhlédnout (uvidět, např. film)</i>
<i>sužovat (trýznit, mučit bolestí, hladem)</i>	<i>zužovat (zmenšit šířku, např. chodníku)</i>

Vybrané slovní druhy podrobněji

Podstatná jména

vlastní označují jména osob, zvířat, věcí nebo míst. Píší se s velkým počátečním písmenem, např. *Filip, Míca, (film) Lví král, (zámek) Kratochvíle*.

V názvech států a pohoří se obvykle píše velká písmena na počátku prvního slova, někdy i v dalších slovech, např. *Česká republika, Doupovské hory, Spojené státy americké*.

Jednotlivá slova **názevů měst a vesnic** se kromě předložek obvykle píše s velkým písmenem, např. *Kamenický Šenov, Vranov nad Dyjí, Františkovy Lázně (ale lázně Poděbrady)*.

V názvech ulic a náměstí bývá velké písmeno obvykle jen v prvním slově za slovem ulice, náměstí a po předložce, např. *ulice Pekařská, ulice Nad Kapličkou, náměstí Republiky*.

V názvech škol a kulturních společností píšeme první písmeno velké. Další velká písmena píšeme jen v případě, že součástí názvu jsou další vlastní jména, např. *Univerzita Karlova (ale Karlova univerzita), Základní škola Pěňčín (ale základní škola), Česká Orffova společnost*.

Pravopis názvů si můžeme vyhledat v PČP, SSČ i v dalších jazykových příručkách.

Pomnožná mají pouze tvary množného čísla, přestože označují i jen jednu věc, např. *nůžky, ústa*. Jsou rodu **mužského neživotného** (např. *tepláky, šachy, Hradčany*), **ženského** (např. *kalhoty, housle, Budějovice*) nebo **středního** (např. *játro, vrata, Napajedla*).

Ve shodě přísudku s podmětem vyjádřeným podstatným jménem pomnožným jsou koncovky přičestí činného pouze **-a** pro rod střední a **-y** pro ostatní rody, např. *Napajedla se rozrostla, šachy se prodávaly, housle zněly*.

Slovo **dítě** je v jednotném čísle rodu středního, ale v množném čísle rodu ženského. *Dítě (kuře) pobíhalo po zahradě. Děti (kosti) pobíhaly po zahradě*.

Slova, která **stejně znějí** a většinou mají i stejnou písemnou podobu, jsou **homonyma**. Na rozdíl od slov vícevýznamových však mají zcela odlišný význam, např. **raketa** – a) pálka,

b) *dopravní prostředek*; **pila** – a) tvar slovesa *pít*, b) nástroj k řezání; **bít** – a) *bít* (tlouct), b) *být* (existovat).

Přídavná jména

vyjadřují vlastnosti osob, zvířat, věcí a jevů nebo jejich význam blíže určují. **S podstatným jménem se shodují** v pádě, čísle a rodě. Např. *cizí* (člověk), *heboučké* (kotě), *kamarádova* (taška), *časté* (sněžení).

Základním tvarem přídavných jmen je 1. p., č. j., r. muž. živ. nebo neživ.

Příponové části odvozených přídavných jmen

Přídavná jména odvozená od vlastních názvů (jmen), se píší vždy s malým počátečním písmenem, např. *Ostrava* → *ostravský*, *Vánoce* → *vánoční*. Příponová část odvozeného přídavného jména bývá různá a někdy dochází i ke změně souhlásek v kořeni slova (tzv. měkčení).

Příklady: *Rus* – *ruský*, *Čech* – *český*, *Lucemburk* – *lucemburský*, *Rakousko* – *rakouský*, *Kanada* – *kanadský*, *Zábřeh* – *zábřežský*.

Druhy přídavných jmen

Přídavná jména **tvrdá** mají v 1. p., č. j. pro každý rod jinou koncovku: **-ý, -á, -é** (*mladý* prodavač, *mladá* královna, *mladé* zvíře).

Přídavná jména **měkká** mají v 1. p., č. j. jednu koncovku pro všechny rody: **-í** (*jarní* vánek, *jarní* příroda, *jarní* počasí).

Přídavná jména **přivlastňovací** mají v 1. p., č. j. v příponách pro každý rod jinou koncovku: **-ův, -ova, -ovo**, nebo **-in, -ina, -ino** (*otcův*, *matčín* obraz; *otcova*, *matčina* práce; *otcovo*, *matčino* dílo).

Skloňování přídavných jmen

Přídavná jména měkká mají v 1. p., č. j. ve všech rodech jednu koncovku **-í** a skloňují se podle vzoru *jarní*.

	číslo jednotné rod mužský (živ. i neživ.)	rod ženský	číslo množné rod střední	všechny rody
1. p.	<i>jarní</i> (večer)	<i>jarní</i> (noc)	<i>jarní</i> (ráno)	<i>jarní</i> (večery, noci, rána)
2. p.	<i>jarního</i>	<i>jarní</i>	<i>jarního</i>	<i>jarních</i>
3. p.	<i>jarnímu</i>	<i>jarní</i>	<i>jarnímu</i>	<i>jarním</i>
4. p.	<i>jarního</i> , <i>jarní</i>	<i>jarní</i>	<i>jarní</i>	<i>jarní</i>
5. p.	<i>jarní</i>	<i>jarní</i>	<i>jarní</i>	<i>jarní</i>
6. p.	(o) <i>jarním</i>	(o) <i>jarní</i>	(o) <i>jarním</i>	(o) <i>jarních</i>
7. p.	<i>jarním</i>	<i>jarní</i>	<i>jarním</i>	<i>jarními</i>

Ve všech koncovkách přídavných jmen měkkých píšeme vždy **í**.

Přídavná jména tvrdá mají v 1. p., č. j. pro každý rod jinou koncovku: **-ý** pro mužský rod, **-á** pro ženský rod, **-é** pro střední rod a skloňují se podle vzoru *mladý*.

číslo jednotné		rod mužský (živ. i neživ.)	rod ženský	rod střední
1. p.	mladý (muž, strom)		mladá (žena)	mladé (děvče)
2. p.	mladého		mladé	mladého
3. p.	mladému		mladé	mladému
4. p.	mladého (muže) mladý (strom)		mladou	mladé
5. p.	mladý		mladá	mladé
6. p.	(o) mladém		(o) mladé	(o) mladém
7. p.	mladým		mladou	mladým
číslo množné		rod mužský (živ. i neživ.)	rod ženský	rod střední
1. p.	mladí (muži) mladé (stromy)		mladé (ženy)	mladá (děvčata)
2. p.	mladých		mladých	mladých
3. p.	mladým		mladým	mladým
4. p.	mladé		mladé	mladá
5. p.	mladí (muži) mladé (stromy)		mladé	mladá
6. p.	(o) mladých		(o) mladých	(o) mladých
7. p.	mladými		mladými	mladými

V koncovkách přídavných jmen tvrdých se píše **í** jen v 1. a 5. p., č. mn., r. muž. živ., např. *mladí muži*. Na konci tvaru 7. p., č. mn. všech rodů se píše **i**, např. *(s) mladými jezdci*. Ve všech ostatních koncovkách přídavných jmen tvrdých se píše **ý**.

Přídavná jména přivlastňovací jsou tvořena od podstatných jmen r. muž., např. *bratr* – *bratrův* (-a, -o), nebo r. žen., např. *Jana* – *Janin* (-a, -o). V 1. p., č. j. mají v příponách pro každý rod jinou koncovku: **-ův, -ova, -ovo**; **-in, -ina, -ino**. Skloňují se podle vzorů *otcův, matčin*.

číslo jednotné		rod mužský (živ. i neživ.)	rod ženský	rod střední
1. p.	otcův, matčin (strýc, dům)		otcova, matčina (teta)	otcovo, matčino (štěně)
2. p.	otcova, matčina		otcovy, matčiny	otcova, matčina
3. p.	otcovu, matčinu		otcově, matčině	otcovu, matčinu
4. p.	otcova, matčina (strýce) otcův, matčin (dům)		otcovu, matčinu	otcovo, matčino
5. p.	otcův, matčin!		otcova, matčina!	otcovo, matčino!
6. p.	(o) otcově, -u, matčině, -u		(o) otcově, matčině	(o) otcově, -u, matčině, -u
7. p.	otcovým, matčiným		otcovou, matčinou	otcovým, matčiným

číslo množné

rod mužský (živ. i neživ.)

rod ženský

rod střední

1. p.	otcovi, matčini (strýcové) otcovy, matčiny (domy)	otcovy, matčiny (tety)	otcova, matčina (štěňata)
2. p.	otcových, matčiných	otcových, matčiných	otcových, matčiných
3. p.	otcovým, matčiným	otcovým, matčiným	otcovým, matčiným
4. p.	otcovy, matčiny	otcovy, matčiny	otcova, matčina
5. p.	otcovi, matčini (strýcové)! otcovy, matčiny (domy)!	otcovy, matčiny (tety)!	otcova, matčina (štěňata)!
6. p.	(o) otcových, matčiných	(o) otcových, matčiných	(o) otcových, matčiných
7. p.	otcovými, matčinými	otcovými, matčinými	otcovými, matčinými

Jako u přídavných jmen tvrdých: V koncovkách přídavných jmen přivlastňovacích se píše **i** jen v 1. a 5. p., č. mn., r. muž. životného, např. *sousedovi synové*, a na konci tvarů 7. p., č. mn. všech rodů, např. *sousedovými syny*. V ostatních koncovkách se píše **y, ý**.

Zájmena

Druhy zájmen

Osobní – označují 1., 2. nebo 3. osobu (*já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona*; zvrátané *se*)

Přivlastňovací – přivlastňujeme jimi (*můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich, svůj*)

Ukazovací – ukazujeme jimi (*ten, ta, to, tento, onen, takový, týž, tentýž, sám*)

Tázací – ptáme se jimi (*kdo, co, jaký, který, čím*)

Vztažná – vyjadřujeme jimi vztah mezi větami v souvětí (*kdo, co, jaký, který, čím, jenž*)

Neurčitá – blíže jimi neoznačujeme, o kom nebo o čem je řeč, nebo to označujeme jen obecně (*někdo, něco, některý, něčí, leckdo, kdosi, kdokoli, každý, málokdo, všechen*)

Záporná – popíráme jimi existenci (*nikdo, nic, nijaký, ničím, žádný*)

Skloňování zájmena já (tvar 5. pádu se neuzívá)	1. p. já	4. p. mě, mne
	2. p. mě, mne	6. p. (o) mně
	3. p. mně, mi	7. p. mnou

Zájmeno **se** nemá tvar prvního pádu.

Tvar 7. pádu **s předložkou s (s sebou)** píšeme, když chceme vyjádřit *vzít (si), brát (si)* apod. *něco, někoho (s sebou)*. Např. *Beru ho s sebou*.

Tvar 7. pádu **bez předložky (sebou)** vyjadřuje pohyb celým tělem, např. *Hodil sebou do závěje*.

Zájmena **ona, naše** a **vaše** mají ve 4. p. tvar **ji (ni), naši** a **vaši**. Ostatní pády mají tvary **jí (ní), naši** a **vaši**. Např. *Viděl jsem naši (vaši) kočku (ji)*. *Slyšel jsi o naší (vaší) kočce (o ní)?*

Číslovky

složené z jednotek a desítek **čteme a píšeme** dvojím způsobem, např. *35 – třicet pět* (píšeme zvlášť) nebo *pětatřicet* (píšeme dohromady). Zapisování jednotlivých slov v číslovkách zvlášť platí i pro všechny vyšší číslovky, např. *jeden tisíc dvě stě padesát sedm*.

O tvaru jmen počítaných předmětů rozhoduje obvykle poslední část číslovky. Např. *Na výlet jede čtyřadvacet žáků.* (jako *dvacet žáků*), ale: *Na výlet jedou dvacet čtyři žáci.* (jako *čtyři žáci*).

Skloňování číslovek tři, čtyři	1. p. tři	čtyři
	2. p. tří, třech	čtyř, čtyřech
	3. p. třem	čtyřem
	4. p. tři	čtyři
	6. p. (o) třech	čtyřech
	7. p. třemi	čtyřmi

Číslovky (určité i neurčité) dělíme podle významu do čtyř skupin:

číslovky základní vyjadřují počet (odpovídají na otázku *kolik*), např. *osm, mnoho,*

číslovky řadové vyjadřují pořadí (odpovídají na otázku *kolikátý*), např. *třetí, několikátý,*

číslovky násobné vyjadřují násobek (odpovídají na otázku *kolikrát* nebo *kolikanásobný*), např. *stokrát, mnohonásobný,*

číslovky druhové vyjadřují množství druhů (odpovídají na otázku *kolikery, kolikerý*), např. *jedny, několikery.*

Slovesa

jsou ohebná slova, která vyjadřují děj, činnost (*létá*), stav (*rozkládá se*) nebo změnu stavu (*zbledl*). Základním slovesným tvarem je **infinitiv** (neurčitý slovesný tvar), zakončený na **-t**, např. *svítit, vynalézt*. Odlišujeme **slovesné tvary jednoduché**, např. *sestrojí, radí se, a složené*, např. *budou vystavovat, navrhli byste, svítili* (i 3. os., č. j. i č. mn., času min. kdysi obsahovala i pomocné sloveso **být**).

Slovesné tvary z hlediska spisovnosti

Některé slovesné tvary **oznamovacího způsobu** mají dvojí podobu:

v 1. os., č. j. spisovnou koncovku **-i**, např. *děkuji*, ve 3. os., č. mn. **-í**, např. *děkují*. Tyto tvary se používají především v psané podobě jazyka.

v 1. os., č. j. spisovnou hovorovou koncovku **-u**, např. *děkuju*, ve 3. os., č. mn. **-ou**, např. *děkujou*. Tyto tvary se používají v mluvené podobě jazyka.

Chcete-li si být jisti, že se vyjádříte spisovně, užívejte koncovky **-i, -í**. V rozhovoru dáváme přednost koncovkám **-u, -ou**.

Spisovné tvary **podmiňovacího způsobu** jsou: (četl) **bych**, (četl) **bys**, (četl) **by**, (četli) **bychom**, (četli) **byste**, (četli) **by**.

Příslovce

vyjadřují, kde, kdy, jak, proč apod. se děje konají, např. místo (*žil tady, daleko*), čas (*odešla včera, ráno*), způsob (*pracuje dobře, mluvili česky*), míru (*velmi rychlý, velice zbledl, dost peněz*), příčinu (*proto nepřišel, věděla proč*).

Předložky

Psaní předložek **s** a **z** se řídí pádem podstatného jména (zájmena) následujícího za nimi:
předložka z + 2. pád, např. *z kola, z domova, z (mateřské) školy*;
předložka s + 7. pád, např. *s cibulí, s borůvkami, s (bramborovou) kaší*.

Spojky

patří ke spojovacím výrazům (stejně jako např. zájmena *který, jenž* nebo příslovce *kde, kdy*). Spojují slova (např. *Jezdkyně nese deku **a** sedlo.*) nebo věty (např. *Zkontroluj si kolo, **než** na něj nasedneš.*)

Před spojkami se obvykle píše **čárka**, např. *Přijdeš, **až** to přečteš?* Před spojkami **a, i, ani, nebo** se čárka většinou nepíše, např. *Výtah se zastavil **a** lidé vystoupili*. Někdy se psát musí, např. *Víš to moc dobře, **a** (= ale přesto) jsi proti*.

Skladba

Slova se ve větách sdružují do skladebních dvojic, např. *Naše loď kotví u břehu*. Skladební dvojici tvoří vždy dva **větné členy**, např. *naše loď*. Základní skladební dvojici tvoří **základní větné členy podmět a přísudek**, např. *loď kotví*.

Svoji základní skladební dvojici má i každá věta v souvětí.

Je-li podmět nebo přísudek členem ještě další skladební dvojice než jen základní (*naše loď, kotví u břehu*), je **rozvitý**. Pokud ne, je **holý** (*loď, kotví*).

V některých větách je pouze jeden člen základní skladební dvojice. Např. ve větě *Od rána sněží*. najdeme jen přísudek – *sněží*. Toto slovo tvoří základ této věty.

K určení **podmětu** mezi několika podstatnými jmény, např. *davy turistů, houfy dětí* apod. napomůže určení jejich pádu. Podmět je vždy ve tvaru 1. pádu, např. **Davy** (1. p.) *zákazníků* (2. p.) *se tlačily před nákupním centrem*. **Desítky** (1. p.) *prodavaček* (2. p.) *obsluhovaly nakupující* (4. p.).

Nevyjádřený podmět není ve větě uveden, ale vyskytuje se v předcházející větě nebo jej můžeme zjistit z tvaru určitého slovesa v přísudku. Např. *Lékař mi ošetřil nohu. Za týden si mě pozval na kontrolu. Ale přišel jsem pozdě.* (*Kdo, co mi ošetřil nohu? Lékař. Kdo, co si mě pozval na kontrolu? Lékař. Kdo, co přišel pozdě? Já.*)

Podmět, který se skládá ze dvou nebo více členů, se nazývá **několikanásobný podmět**. Členy tohoto podmětu jsou nejčastěji vyjádřeny podstatnými jmény v 1. pádě a oddělujeme je čárkami nebo spojkami, např. *Já, Eva a Jan poběžíme jako první*.

Několikanásobný může být i **přísudek**. Např. *Jana o něm hodně **slyšela a četla***.

Přísudek slovesný je obvykle tvořený určitým slovesným tvarem, např. *Aleš spí, míč se ztratí*. Může být tvořený i **slovesem způsobovým a infinitivem**, např. *mohli se obejít, nemusí vařit*. **Slovesa způsobová** jsou *mocet, muset, mít* (ve významu *mít povinnost/něco udělat*), *smět, chtít* a podobně *nemocet, nemuset* atd.

Základem **přísudku jmenného se sponou** je přídavné nebo podstatné jméno, které je s podmětem spojeno tvary slovesa **být, bývat**. Tyto tvary zde nemají svůj význam, fungují jako **spona**. Celý přísudek se potom skládá z podstatného nebo přídavného jména a spony, např. *kniha je zajímavá, Ondřej a Vítek jsou bratrí*.

Přísudek se shoduje s podmětem v rodě a čísle. Např. *Zástupy turistů se tlačíly na náměstí*. Pravopis přísudku nevyjádřeného podmětu se v minulém čase řídí tím, co o tomto podmětu víme, např. z předcházející věty: *Orchideje dlouho kvetly. Zdobily nám okno v kuchyni. (Orchideje.)* Pokud podmět nelze určit, píšeme v přísudku **-i**, např. *V televizi vysílali pořad o Africe.*

Shoda přísudku s několikanásobným podmětem:

→ jsou-li členy několikanásobného podmětu **stejného rodu**, koncovka přísudku odpovídá tomuto rodu, např. *Kosi a špačci (r. muž. živ.) zpívali. Židle a stoličky (r. žen.) stály. Hříbata, telata i kůzlata (r. stř.) se popásala.*

→ jsou-li ale členy několikanásobného podmětu **různého rodu**, platí tato pravidla:

- 1) pokud je v několikanásobném podmětu **alespoň jedno podstatné jméno rodu mužského životního** (na pořadí slov nezáleží), v přísudku píšeme **-i**. Např. *Herci a herečky se učili texty. Jitka, Lukáš a Nora šli do kina. Rodiče a děti přišli na premiéru.*
- 2) není-li v několikanásobném podmětu **ani jedno podstatné jméno rodu mužského životního**, v přísudku píšeme **-y**. Např. *Světla a kamery se vypnuly. Křesla i židle byly obsazeny.*

Komunikační a slohová výchova

Každý člověk má právo tvořit si **vlastní názor** (mínění, úsudek). Ne každý názor je však slušný a rozumný. Měli bychom dokázat nejen úsudky druhých přijímat a nehádat se, ale také nad nimi přemýšlet a nenechat se jimi manipulovat. Vlastní mínění **sdělujeme vhodným způsobem**, bez výhrůžek, vydírání či lichotek. Hovoříme-li s někým, kdo má na věc jiný názor, vzájemně si sdělíme rozumné důvody – **argumenty** svého mínění. Je možné, že druhého přesvědčíme, nebo naopak přesvědčí on nás.

Při mluvených projevech se uplatňují i **mimojazykové prostředky**. Můžeme je popsat např. ve scénických poznámkách: „*Ahoj!*“ *zamávala vesele Adéla*. Jsou to **gesta** (pohyby rukou i jiných částí těla) a **mimika** (pohyby obličeje).

Manipulátor(ka) manipuluje druhými buď **negativně** (snaží se poškodit nebo využít druhého, např. *Nepůjčil jsi mi nůžky, tak si počkáš.*), anebo **pozitivně** (pokouší se pomoci, např. *Zkus to, budu ti radit.*) Jestliže máš pocit, že tebou někdo manipuluje, potom se snaž:

- nerozčilovat se (být stejně klidný jako manipulátor/manipulátorka),
- nemluvit o tom, co bylo, ale o tom, co si přeješ teď (držet se tématu a nezapomínat na svá původní přání),
- nebát se (slušně) odmítnout,

- své požadavky nebo odmítnuti (i vícekrát) opakovat, když je třeba,
- mluvit i o něčem jiném (odvést pozornost manipulátora/manipulátorky jinam).

Reklama se snaží prodat něčeho co nejvíce a co nejrychleji. Proto s námi často **manipuluje**. V reklamě se objevuje nadbytek **přídavných jmen, příslovcí** a dalších slov, která výrobek nebo službu představí co nejlépe, ne vždy úplně pravdivě, např. *super, skvělé*. Často využívá sloves v rozkazovacím způsobu, např. *pij, volej*.

Zpráva informuje čtenáře (posluchače) o události, která proběhla. Zprávy v tisku a jiných médiích se týkají nejrůznějších aktuálních událostí. Krátká zpráva obsahuje především fakta (co, kdy, kde, proč), komentovaná zpráva zahrnuje i názory autora.

Oznámení informuje čtenáře (posluchače) o události, která se teprve stane. Obsahuje všechny potřebné údaje, jako jsou např. název akce, datum, čas a místo konání, program, vstupné a další. Bývá doplněno výzvou k účasti.

Zkratky: stručnost **poznámek** (a rychlost jejich zápisu) můžeme zajistit i používáním **zkratk**, např. *CD = kompaktní disk, např. = například, Hv = hudební výchova*. Pokud určité slovo zapisujeme často, můžeme si pro ně vytvořit zkratku i sami, ale musíme si pamatovat, pro co ji užíváme, např. *sl. = slovo*.

Složenko (poštovní poukázka) je lístek s písemným příkazem k platbě. Vyplňujeme zde výši částky i slovem. **V tomto jediném případě** píšeme jakoukoli **číslovku dohromady**, např. *Osmsetčtyřicet*. Nevynecháváme ani jedničku, např. *Jednostopadesátšest*. Slovo má začínat velkým písmenem.

Inzerát je krátký text, jímž něco hledáme nebo nabízíme. Je výstižný a stručný. Umísťuje se obvykle na vývěskových tabulích, v denním tisku, na internetu.

Referát přináší informace o události, věci, osobnosti nebo jevu. Jeho součástí může být i popis či hodnocení. Např. referát *o knize, o návštěvě muzea, o historické události*. Často využívá údaje z jiných **zdrojů** (knih, internetu, od pamětníků apod.). Zdroje (prameny) je potřeba na závěr vždy uvést (jméno autora, název, název vydavatelství, rok vydání, popř. strana. Postup při sestavování referátu:

1. vyhledání a prostudování vhodných zdrojů (knihy, internet);
2. sestavení osnovy;
3. výběr vhodných informací ze zdrojů;
4. doplnění referátu ukázkami (obrázky, schémata apod.).

Klíčová slova jsou nejdůležitější slova či slovní spojení textu. Částečně vyjadřují jeho obsah a slouží jako orientační prostředek nebo při rozhodování, zda bude četba textu přínosná. Podle klíčových slov (*zimní pneumatiky*) můžeme vyhledávat např. knihy v knihovně.